

LÉKAŘSKÁ VYSOKOŠKOLSKÁ KNIHOVNA DNES – INFORMAČNÍ CENTRUM PRO STUDIUM, VĚDU A PRAXI. INFORMAČNÍ A INFORMATICKÁ LINIE

Hana Skálová, Richard Papík, Jitka Feberová

Anotace

Při porovnání dnešní moderní lékařské (vysokoškolské) knihovny roku 2016 s relativně nedávnou minulostí, se objeví obraz dvou strukturálně shodných, ale funkčně odlišných útvarů, byť se stejným smyslem existence a stejnými cílovými uživatelskými skupinami.

Možnost implementace nových technologií a jejich rozvoj přinesl obrovské možnosti do knihoven a informačních institucí. Primární i sekundární informační zdroje v elektronické formě, přístupné lokálně i vzdáleně v režimu 24/7 jsou dnes běžným a naprosto samozřejmým standardem, komplementárním s klasickou a stále nezastupitelnou studijní p-literaturou.

Provoz informační instituce je v současné době charakterizován sdružováním do větších funkčních celků. A to ať na základě organizační (příkladem jsou fakultní knihovny Univerzity Karlovy v Praze, UK) nebo tematické (5 lékařských knihoven UK, z nichž 4 jsou společná pracoviště s fakultními nemocnicemi). Softwarové aplikace (např. knihovnický systém Aleph, portál e-zdrojů, systém evidence publikačních aktivit OBD) jsou jednotné a společné všem fakultám. Finančně náročná akvizice elektronických informačních zdrojů je řešena v okruhu profesně příbuzných fakult. Vše zastřešuje a koordinuje Ústřední knihovna Univerzity Karlovy v Praze (ÚKUK).

Koncepce ÚKUK, schválená v roce 2014, a na jejím základě rozdělené odborné kompetence mezi ÚKUK a Ústav výpočetní techniky (ÚVT) UK odstartovaly rychlý a potřebný rozvoj na celé univerzitě. Obě tyto organizační složky UK mají dnes jasně vymezené kompetence – ÚKUK informační a ÚVT informatické, zajišťující optimální rozvoj složky technické a technologické a složky informačního obsahu a jeho zprostředkování. Každá linie, odbornost, má svá specifika, která nelze zaměňovat. Obě specializace se učí dobře komunikovat, spolupracovat a jedna druhou respektovat.

Rozvoj knihoven nutí rozvíjet i oblast informační gramotnosti uživatelů (studentů i odborné veřejnosti). Na fakultách se knihovny účastní i výuky v této oblasti, pořádají semináře. Náročnost profese si vyžaduje i kvalitní vzdělání pracovníků, zajišťujících tyto služby. Zde je nezastupitelná role vysokoškolských pracovišť, která je připravují pro praxi.

Klíčová slova

vysokoškolská knihovna, informatické služby, knihovnicko-informační služby, profesní příprava, komunikace, spolupráce, vývoj informačních služeb, knihovnický software, profesní příprava, informační vzdělávání, informační gramotnost

1. Úvod

Při porovnání dnešní moderní lékařské (vysokoškolské) knihovny roku 2016 s relativně nedávnou minulostí, se objeví obraz dvou strukturálně shodných, ale funkčně odlišných útvarů, byť se stejným smyslem existence a stejnými cílovými uživatelskými skupinami.

Možnost implementace nových technologií a jejich rozvoj přinesl do knihoven a informačních institucí obrovské možnosti. Primární i sekundární informační zdroje v elektronické formě, přístupné lokálně i vzdáleně v režimu 24/7, jsou dnes běžným, naprosto samozřejmým standardem, komplementárním s klasickou a stále nezastupitelnou studijní literaturou v klasické tištěné, papírové – p-formě.

2. Trochu historie

Vývoj výpočetní techniky a (nejen) našeho oboru probíhal v 70. a 80. letech paralelně. Dosud nebyly výrazně odlišeny technologie od obsahu. Všichni jsme se učili programovat, resp. snažili jsme se o to. Velmi oblíbené byly jednoduché „katalogizační“ programy, vytvořené na míru konkrétní knihovny nebo činnosti. Není třeba zdůrazňovat, že v žádném případě nebyly kompatibilní s jinými knihovnami. Počítač si dokázal připojit snad každý a šroubovák byl standardním vybavením knihovny.

V 70. letech se začala vydělovat technická složka, která si postupně „přisvojila“ označení „informatika, inmatický“. V tomto okamžiku vzniklo babylonské zmatení jazyků, které v mnoha ohledech trvá dodnes. Významné je však především v naší branži, v oboru knihovnicko-informačním. Příkladem může být situace na UK, kde z různých, i objektivních příčin, nebyly zcela jasně vymezeny kompetence mezi „inmatickou“ a „inmatiční“ složkou. Z tohoto stavu plynulo značné množství provozních obtíží.

První profesionální katalogizační program, se kterým se většina z pamětníků setkala, byl na přelomu 80. a 90. let CDS/ISIS. Pod hlavičkou UNESCO byl k dispozici zdarma pro „rozvojové země“. Náš obor ihned zareagoval a práce s ním se vyučovala již od počátku 90. let na Katedře vědeckých informací a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Systém se využíval ke katalogizaci knihovního fondu. Knihovna Akademie věd ČR (KNAV ČR) tento software využívala po úpravě vstupního formuláře i pro evidenci publikačních aktivit autorů z Akademie věd ČR v databázi **A**utomatizovaný **S**ystém **E**vidence **P**ublikací (ASEP). Software byl programován přímo v KNAV (autoři Věra Zagaláková, Antonín Vítek), tedy optimálním postupem – v přímé spolupráci s pracovníky, kteří sběr zajišťovali. Tento postup, garantující optimální obousměrnou zpětnou vazbu, byl již tehdy ověřen. A dnes – v době, která vyžaduje práci v daleko složitějších systémech – je stále aktuálnější. KNAV přešla ve stejném režimu od CDS/ISIS k systému ARL (**A**dvanced **R**apid **L**ibrary).

CDS/ISIS byl postupně nahrazen pro knihovní služby softwaru Tinlib a později Aleph, které kromě katalogizace nabízely a nabízejí i další moduly – výpůjční, akviziční, meziknihovní výpůjční služby atd.

Evidence publikačních aktivit na UK byla zahájena počátkem 90. let a pro zpracování byl vybrán ProCite. Na rozdíl od KNAV nebyla tato činnost na UK optimálně metodicky řízena. Kompetence Ústavu výpočetní techniky UK (ÚVT) a Ústřední knihovny UK (ÚK UK) nebyly jasně vymezeny. ProCite přestal postupně stačit stále rostoucím nárokům. Některé fakulty UK pracovaly již ve vlastních systémech. Kolem roku 2009 byla již situace neudržitelná, a tak byl vybrán jednotný celouniverzitní systém OBD. K němu se postupně během několika let měly povinně připojit všechny fakulty UK, zpracovávat v něm aktuální data a postupně konvertovat i data z let předcházejících.

Na rozdíl od KNAV, knihovny s nejdelší zkušeností s evidencí publikací (od r. 1986), proběhl výběr systému bez konzultací s jednotlivými fakultními správci. To se výrazně promítlo do jeho velmi obtížné implementace a obecně schopnosti zajistit vše, co systém zajistit má. Systém byl programován „za pochodu“. Tento postup je klasickou ukázkou, jak výběr probíhat nemá. Byla pominuta obsahová, tedy odborná bibliografická složka, zajišťující složité vnitřní informační vazby, dané především požadavky Rady vlády pro výzkum, vývoj a inovace a Rejstříku informací o výsledcích (RIV).

3. Aktuální stav na Univerzitě Karlově v Praze

Provoz informační instituce je v současné době charakterizován sdružováním do stále větších funkčních celků. A to ať na základě organizační (příkladem jsou fakultní knihovny Univerzity Karlovy v Praze, UK) nebo tematické (5 lékařských knihoven UK, z nichž 4 jsou společná pracoviště s fakultními nemocnicemi). Softwarové aplikace (např. knihovnický systém Aleph, portál e-zdrojů, systém evidence publikačních aktivit OBD, zpracování historických fondů a jejich digitalizace) jsou jednotné a společné všem fakultám. Finančně náročná akvizice elektronických informačních zdrojů je řešena v okruhu profesně příbuzných fakult. Vše zastřešuje a koordinuje Ústřední knihovna Univerzity Karlovy v Praze (ÚKUK).

Koncepce ÚKUK, schválená v roce 2014, a na jejím základě exaktně rozdělené odborné kompetence mezi ÚKUK a Ústav výpočetní techniky (ÚVT) UK odstartovaly rychlý a potřebný rozvoj na celé univerzitě. Obě tyto organizační složky UK mají dnes jasně vymezené kompetence – ÚKUK informační a ÚVT informatické, zajišťující optimální rozvoj složky technické a technologické a složky informačního obsahu a jeho zprostředkování. Každá z obou linií, odborností, má svá specifika, která nelze zaměňovat. Zásadní podmínkou však je naučit se dobře komunikovat, spolupracovat a především jedna druhou plně respektovat. Ani jedna ze složek není dominantní, jedna bez druhé nemůže existovat. Technika bez obsahu nebo obsah, který nelze sdělit, jsou slepé uličky. Je důležité si oboustranně uvědomit, že složka knihovnicko-informační čelí přímé reakci svých uživatelů, kteří nejsou ochotni pochopit, proč to či ono nefunguje, zvláště delší dobu, a dávají vinu jednoznačně knihovně, kritizují její odbornou kompetentnost. Na druhou stranu mohou samozřejmě existovat objektivní technické důvody, proč tomu tak je. Rovněž zavádění nových postupů a služeb

musí proběhnout na základě vzájemné dohody. Dnes již není možné – vzhledem k výše popsáním faktům o integraci služeb – přicházet s řešeními, „přílepky“, které nejsou do stávajících systémů implementovatelné. Vždy musí jít o organické, systémové řešení na základě vzájemné dohody.

4. Nároky na profesní přípravu

Náročnost profese si vyžaduje i kvalitní vzdělání pracovníků, kteří služby zajišťují. Zde je nezastupitelná role Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty UK, Kabinetu informačních studií a knihovnictví Masarykovy univerzity v Brně a Informačních a knihovnických studií Filozoficko-přírodovědecké fakulty. Kvalitní profesní znalosti spolu se schopností popsat své požadavky a potřeby informatické složce jsou základem úspěchu. Profese systémového knihovníka – odborníka v knihovnicko-informační oblasti, který má schopnost znalostně komunikovat s technickou a programátorskou složkou – má zcela mimořádnou perspektivu.

5. Změna obsahu = změna termínu

Budoucnost by měla přinést i zamyšlení nad obsahem termínu „knihovna“. Obecně je tím definován klasický knihovní fond. Ve spojení s vysokoškolskými knihovnami je na místě spíše označení „knihovnicko-informační instituce“.

Rozvoj knihoven nutí rozvíjet i oblast informační gramotnosti uživatelů (studentů i odborné veřejnosti). Na fakultách se knihovny účastní i výuky v této oblasti, pořádají semináře. Rozvoj služeb knihoven spolu se změnou struktury informačních zdrojů je podnětem pro rozvoj v oblasti informační gramotnosti uživatelů (studentů i odborné veřejnosti).

ÚKUK je také nositelem celouniverzitní podpory e-learningových nástrojů a spolu s knihovnami fakult a součástí UK se tak podílí nejen na zpřístupňování, ale i vzniku informačních zdrojů.

6. Budoucnost?

Velkým úkolem budoucnosti je oboustranná snaha – jak informatiků, techniků, tak informačních pracovníků v knihovnicko-informačních institucích – o vzájemné porozumění a konstruktivní spolupráci. Kompetence jsou jasně rozdělené a dávají dostatečnou možnost rozvoje své oblasti. Zasahování do kompetence druhého se v nedávné minulosti ukázalo jako kontraproduktivní. Nevedlo k optimálním výsledkům. Bylo zatěžující – pracovní i komunikačně. Poučme se, každému nechme „co jeho jest“. Fungování služeb po všech stránkách by mělo být společným cílem.

Kontakt:

PhDr. Hana Skálová

Ústav vědeckých informací 1. lékařské fakulty
Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní
nemocnice v Praze

e-mail: hana.skalova@lf1.cuni.cz

Doc. PhDr. Richard Papík, Ph.D

Ústřední knihovna Univerzity Karlovy v Praze

e-mail: papik.ruk.cuni.cz

MUDr. Jitka Feberová, Ph.D.

Ústřední knihovna univerzity Karlovy v Praze

e-mail: jitka.feberova@ruk.cuni.cz